

С. І. Киреев

Граничної корисності теорія

ГРАНИЧНОЇ КОРИСНОСТІ ТЕОРІЯ – концепція економічної теорії, у якій цінність товарів виводять із суб'єктивної оцінки їх корисності та рідкості. Г. к. т. розроблена у 70-і рр. 19 ст. представниками австр. школи (зокрема К. Менгером, Ф. Візером, Є. Бем-Баверком), однак її витоки беруть свій початок ще від Аристотеля, а твердження, що ціни товарів залежать від їх корисності, зустрічаються у працях економістів 18 ст. Ж. Тюрго, Е. Кондільяка (обидва – Франція) і Ф. Галіані (Італія). Теорію корисності пропагував також Ж.-Б. Сей (Франція), а вдосконалили У. Джевонс (Велика Британія) і Л. Вальрас (Франція), вмонтувавши до неї гранич. аналіз.

В основу Г. к. т. були покладені закони Г. Госсена (Німеччина), відповідно до яких, у міру поступового насичення потреб, корисність блага падає із збільшенням його запасів. Чим більшими є запаси, тим меншою стає корисність, а відтак і цінність кожної наступ. одиниці благ. У працях прибічників Г. к. т. змістовне визначення цінності (так само, як і корисності) із самого початку носило суб'єктив. характер, зокрема К. Менгер вважав, що цінність не може існувати поза свідомістю господарюючих суб'єктів. У центрі екон. аналізу теоретиків суб'єктив. школи були операції окремих учасників госп. процесу. Праці представників австр. школи, а також британ. економістів У. Джевонса і А. Маршалла (піддав певному перегляду положення Г. к. т.) поклали початок формуванню одного з найважл. розділів сучас. екон. теорії – мікроекон. аналізу.

Посилаючись на те, що класична політекономія приділяла порівняно мало уваги конкуренції і процесам ринк. ціноутворення, прибічники Г. к. т. перемістили предмет дослідж. у сферу обігу. Відповідно до їх уявлень, процес формування цінності розгортається на ринку, де відбувається взаємодія індивідуал. оцінок покупців і продавців того чи ін. госп. блага. Тому ціна від початку і до кінця є продуктом суб'єктив. визначень цінності. В елементар. схемі обміну кожен покупець розв'язує для себе проблему: яку кількість свого товару він готовий віддати в обмін за потрібне йому благо. Ринк. ціна регулюється оцінками «гранич. покупця» і «гранич. продавця», причому ці «граничні пари» визначають у такий спосіб, щоб забезпечити рівновагу між кількістю бажаних купити благо за даною ціною і кількістю осіб, які прагнуть його продати за цією ціною. Тим самим у

Г. к. т. фактично відтворювалася колишня концепція визначення цінності товару попитом і пропозицією, але тепер вона включала опис механізму взаємодії індивідуал. оцінок.

Корисність блага розглядалася прибічниками Г. к. т. як певна абсолютно реальна психол. категорія, яка у кожному конкрет. випадку визначається ієрархією потреб учасників обміну, мірою задоволення цих потреб та ін. факторами. У багатьох представників Г. к. т. не виникало сумнівів щодо можливості точного виміру корисності (зокрема за допомогою суб'єктив. відчуттів), а їх теор. побудови передбачали можливість матем. опису цих величин. У своїх працях основоположники Г. к. т. незмінно дотримувалися твердження про спадаючий характер функції корисності, причому сам закон спадної корисності у ряді випадків наділявся універсальною сферою дії. У теор. схемах ціноутворення дія цього закону слугувала передумовою забезпечення ринк. рівноваги. Згідно Г. к. т., в основі цін засобів виробництва («продуктив. благ»), які з точки зору кінцевого споживача не є безпосередньо корисними, лежить цінність похідного характеру. Загальна ж цінність благ, що беруть участь у виробництві, регулюється гранич. корисністю кінцевого продукту, використовуваного для задоволення особистих потреб. Наприкінці 19 ст. характеристика корисності факторів виробництва отримала подальшу конкретизацію у зв'язку із розвитком теорії гранич. продуктивності.

У процесі подальшого розвитку екон. теорії сформувалися два напрямки, що зберегли єдність осн. теор. принципів, але при цьому відрізнялися у трактуванні проблем виміру корисності: прихильники кардиналіст. напрямку пропонували штучні способи виміру абсолют. величини корисності; прибічники ординаліст. концепції виділяли як вихідний пункт теор. міркувань виявлену на ринку перевагу покупця і висунули ряд ґрунтов. критич. зауважень з приводу теор. побудов австр. школи. Проте відмежування від суб'єктивіст. крайнощів у трактуванні категорій означало не стільки ревізію основ поперед. теорії, скільки модернізацію її деяких вихідних умов, завдяки чому відкривалася можливість для подальшого формально-логіч. аналізу. Загалом Г. к. т. не дала теор. обґрунтування ціноутворення в умовах масового товар. виробництва, однак постановка проблеми визначення мінової цінності, ролі попиту і пропозиції в її розв'язанні на основі використання гранич. аналізу привернули до неї значну увагу вчених-економістів.

Рекомендована література

1. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Пер. с англ. Москва, 1968;
2. Калашников А. П. Современный маржинализм: Критика теории и практики. К., 1982;
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / Пер. с англ. Москва, 1994.

Бібліографічний опис:

Граничної корисності теорія / С. І. Киреєв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-26823>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).